

170 ÉVES

A Váci Fegyház és Börtön

Búzás Dorottya – Nagy József

170 ÉV A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS SZOLGÁLATÁBAN

Bevezetés

A Váci Fegyház és Börtön alapításának 170. évfordulója méltó alkalom arra, hogy ne csupán egy intézet múltjáról emlékezzünk meg, hanem a büntetés-végrehajtás egészének történelmi fejlődéséről és arról a hivatástudatról is, amely generációkon átívelve formálta a szervezet szellemiségét. A váci intézet mindig is meghatározó szereplője volt a magyar büntetés-végrehajtási rendszernek, története pedig – akár épületeiben, akár emberi sorsaiban – hű lenyomata a hazai börtönügy fejlődésének, kihívásainak és értékeinek. A jubileum lehetőséget teremt nemcsak a múlt tiszteletére, hanem arra is, hogy elismeréssel szóljunk mindazokról a szakemberekről, akik felkészültségükkel, elkötelezettségükkel hozzájárultak a szervezet fennmaradásához és fejlődéséhez.

1. kép: A Váci Fegyház és Börtön madártávlatból¹

1 Forrás: BVOP Kommunikációs Főosztály (Készült: 2025. május 27.)

Történelmi gyökerek és intézeti múlt

Az intézet eredetileg Mária Terézia kezdeményezésére a XVIII. században épült. Mivel a bécsi Theresianum² mintájára hozták létre, így ugyanezen a néven létesítettek nevelőintézetet Vác városában. A piaristák által vezetett oktatási központ az 1777/78-as tanévben kezdte meg működését, mely központ a köznemesség fiainak taníttatását szolgálta és a nevelési elvek megalapozásával járult hozzá az első „*Ratio Educationis*” reform kialakításához. Felszereltsége, könyvtára kiemelkedő volt, így egészen az 1784 szeptemberi megszüntetéséig a minőségi oktatás színtere volt. Bezárását és berendezési tárgyainak elárverezését követően azonban hanyatttartott időszak vette kezdetét az épület történetében, ugyanis több célra is használták az évek során, azonban egyik sem bizonyult hosszú távúnak. Az 1800-as évek elején katonai kórházként működött, majd a város lakosságának kérésére a Ludovika Katonai Akadémia tervezett székhelyként funkcionált volna, azonban a megnyitás elmaradt. Az épület egyes részeit hasznóberbe adták és katonai csapatok elszállásolására is szolgált. Később felmerült, hogy tébolydát létesítenek benne, melyhez az átalakítási munkálatok meg is kezdődtek, de végül ez sem valósult meg. Története azonban még a kevésbé dicső évtizedek ellenére is hordozta magában az építészeti, oktatási és katonai múltat, így 1855-ben országos fegyrintézeté alakításával az épület „megmenekült”, a történelem egy „szeletévé vált”. Az „*Austriai birodalmi büntető törvény*” elfogadása indította el a folyamatot, melynek eredményeként – többek között – a Váci Országos Fegyrintézet is megnyithatta kapuit. A törvénykönyv elfogadásával ugyanis a szabadságvesztés-büntetés lett a fő büntetési nem hazánkban is, így – az átalakulást kiszolgáló – költséghatékonyan és rövid időn belül volt szükséges végrehajtó intézeteket kialakítani. Kézenfekvő megoldás volt tehát várak, középületek börtönné történő átalakítása. Az első elítéltet 1855. november 20-án fogadták be a több mint 600 férőhelyes intézetbe, ezt követően pedig bővítések és átalakítások biztosították, hogy az épület hatékonyan, biztonságosan szolgálja a büntetés-végrehajtási szervezetet.

Jelentős épületrészek – Múlt és jelen öröksége

Kápolna – A lelki gondozás tere

Az 1855–1885 közötti börtönépítési program során épült meg a neogótikus stílusú börtönkápolna, a fegyencek vallási és erkölcsi nevelésének szolgálatára. Copfjegyek³, fiatornyok⁴, oltárképek, freskók, orgona és harangok díszítették a lenyűgöző épületet. A fegyencek hitéleti gondozására már a kezdetektől kiemelt figyelmet fordítottak,

2 Nemesi származású ifjak nevelésére létrehozott „*academia*” (intézet) volt Bécsben.

3 Az oszlopfők és szemöldökpárkányok füzéres és a copfra, mint hajviseletre emlékeztető díszítményei.

4 Négy- vagy nyolcszögletű testből és piramis-tetőből álló kis torony.

a börtönlelkészi szolgálat tevékenysége nem csupán a vallási, de az erkölcsi nevelés eszköze is volt. A kápolna egészen 1949-ig működött, és sokáig a civil lakosság számára is nyitva állt, hiszen a karzat jól elkülönült, valamint a mára már befalazott körlet felőli bejáratokon keresztül biztonságosan végre lehetett hajtani a fogvatartottak mozgását, így együtt hallgathatták az istentiszteleteket a fegyencek és a város lakossága. A börtönlelkészi szolgálatot azonban megszüntette az akkor regnáló hatalom, és a lelkészeket elbocsátották. A kápolnát fogvatartotti munkahelyként, majd raktárként hasznosították, nem becsülve a monumentális épület által képviselt szakrális, építészeti és kulturális értékeket.

2. kép: A kápolna raktárnak berendezve⁵

5 Forrás: Urbán Tamás (1985), <https://fortepan.hu> (Letöltés ideje: 2025. február 18.)

3. kép: 2001-ig működött raktárként⁶

Eredeti funkciójában 2001 óta működik újra az épület, és bár szükséges lenne restaurálni, hanyattatott múltja ellenére is jelentős műemléki értéket képvisel, méltó helyszíne az istentiszteleteknek és – akusztikájának köszönhetően – a zenés előadásoknak egyaránt. A kápolna múltja és jelene tehát szoros kötelékben erősíti a büntetés-végrehajtási munka humánus és kulturális dimenzióit.

Doberdó – A fegyelmezés helye a múltban és emléke napjainkban

„Sose felejtsük el, hogy ne történhessen meg újra” – áll vészjósloán és figyelmeztetően a felirat a Váci Fegyház és Börtön történelmi körletrésznél, melynek kezdeti története talán a múlt homályába veszett volna, ha nem használja kegyetlen célokra az Államvédelmi Hatóság, így azonban az épület életének sötét fejezetévé vált.

A kápolnával egy időben, a börtön „fegyelmező” részlegeként épült, azonban hírhedtté az 1950-es években vált, amikor az Államvédelmi Hatóság átvette az intézetben az irányítást, és attól kezdve a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állománya nem léphetett a „Doberdó” falai közé. A körletrész az igazságtalan és kegyetlen fegyelmezés gyakorlatának szimbóluma lett, elnevezése is innen eredeztethető: az itt fogva tartottak az I. világháború olasz frontján, a Doberdói-fennsíknál átélt szenvedésekhez hasonlatosnak tartották a részlegen átélt kínokat. Az ablaktalan, világítás nélküli sötétzárkák és állózárkák, valamint az úgynevezett „vasraverés” az elítéltek fizikai és

6 Forrás: Urbán Tamás (1985), <https://fortepan.hu> (Letöltés ideje: 2025. február 18.)

lelki megtörésének embertelen eszközei és módszerei voltak. Megrázó visszaemlékezések és irodalmi dokumentumok, köztük Tollas Tibor verse, a „Bebádogoztak minden ablakot” őrzik a hely szellemi lenyomatát.

4. kép: A múlt sötét emlékeire figyelmeztet a felirat⁷

*„A rádiók csak üvölsék rekedten
A szabadságot s az ember jogát.
Itt érzi csak befalazott testem
A milliókkal Moszkva ostorát.
S Váctól Pekingig zúgják a rabok:
– Ha nem vigyáztok, az egész világon
Bebádogoznak minden ablakot! –”⁸*

Tollas Tibor éppúgy figyelmeztet, mint a felirat a mai „Doberdó” múzeum falán. Jelenleg ugyanis kisebb múzeumként funkcionál a körletrész, emléket állítva az utókor számára. A kiállítás azonban nem csupán a sötét korszak bemutatását szolgálja. Kialakításának köszönhetően a látogatók a szervezet és az intézet történetének több korszakába is betekintést nyerhetnek. Az intézet a múzeum folyamatos bővítését tervezi, mely kiemelkedő állomása az intézettelátogatásoknak, szakmai konferenciáknak.

⁷ Forrás: a szerző (Készült: 2025. augusztus 11.)

⁸ Tollas Tibor: Bebađogoztak minden ablakot... (részlet)

A kórház épülete – A börtönegészségügy úttörője

A XX. század elején a tuberkulózis-járvány súlyosan érintette a hazai börtönpopulációt. 1931-ben épült meg a modern, 100 ágyas kórházépület, amely felszereltségében európai színvonalat képviselt. Az intézményt a korszerű műtő, a röntgen, a fűtött kórtermek és a higiéniai megoldások nemcsak gyógyításra, hanem szakmai példamutatásra is alkalmassá tették. A kórház 1976-ig működött, majd 1980-tól az épület közel húsz évig adott otthont a személyi állomány alapfokú képzésének. Ezt követően sokáig kihasználatlanul állt, azonban 2017-es felújítását követően ismét használatba vették, napjainkban a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló részlegeknek ad otthont. A felújítási munkálatok szinte száz százalékgig fogvatartotti munkaerő felhasználásával kerültek végrehajtásra, így nemcsak az épület megmentése és hasznosítása könnyelhető el sikerenek, de a képzésben, a munkáltatásban és a reintegrációban betöltött szerepe is jelentős.

Személyi állomány – A szakmaiság, a hivatás és a közösségi jelenlét példái

A Váci Fegyház és Börtön történetében mindig is kulcsszerepet játszott a személyi állomány, vagyis azok a szakemberek, akik nem csupán őriztek, hanem neveltek, gyógyítottak, tanítottak és példát is mutattak. Az orvosok, lelkészek, nevelők, felügyelők, parancsnokok és az adminisztratív állomány egyaránt részt vettek abban a hosszú távú munkában, amely a büntetések végrehajtásának humánusabb és professzionálisabb formáit alakította ki.

A váci intézet személyi állománya nem csak a falakon belül volt aktív. Az itt szolgálatot teljesítők mindig is jelen voltak a város életében – akár hivatásukkal, akár a közösségért végzett munkájukkal.

A fogvatartottak a közjó szolgálatában évek óta végeznek olyan feladatokat, amelyekkel enyhítik a város terheit: jóvátételi munka keretében segítettek a Duna-part takarításában, részt vettek az árvízi védekezésben, melynek során homokzsákokat töltöttek és városi közterületeket tartottak rendben. Ezek a tevékenységek nemcsak társadalmi hasznot hoztak, hanem a fogvatartottak számára is lehetőséget adtak a közösségért végzett, értékteremtő munka megtapasztalására, ami fontos eszköze a reintegrációnak.

5. kép: A fogvatartottak is kivették a részüket az árvízi védekezésből⁹

A Váci Fegyház és Börtön hosszú évtizedeken keresztül olyan szakembereket nevelt ki, akik nemcsak az intézet falai között álltak helyt, hanem a büntetés-végrehajtási szervezet magasabb szintjein is bizonyították rátermettségüket és elhivatottságukat. Ez a szakmai erő nemcsak egyéni teljesítményként értékelhető, a Váci Fegyház és Börtön sikere, a közösség eredménye: a parancsnokok, a vezetők, továbbá a végrehajtó állomány közös munkájának köszönhető, hogy az intézet úgy élt túl századokat és korszakokat, hogy nemcsak működött, hanem példát is mutatott.

Méltó ünneplés – Emlékezés és jövőkép

A 170 éves jubileum nem pusztán ünnep, hanem egy szimbolikus pillanat is, lehetőség arra, hogy újraértelmezzük a múlt és a jelen kapcsolatát. Az emlékezés nemcsak a nosztalgiairól szól, hanem a tanulságokról, a példák továbbadásáról, a fejlődési irányok kijelöléséről is. A Váci Fegyház és Börtön ma egyszerre őrzi múltjának építészeti és szellemi örökségét, miközben nap mint nap törekszik a szakmai megújulásra.

Az intézet folyamatosan reagált a történelmi és társadalmi változásokra. A személyi állomány rugalmassága, felkészültsége és nyitottsága lehetővé tette, hogy a váci intézet

⁹ Forrás: a szerző (Készült: 2024. szeptember 16.)

ne csak alkalmazkodjon ezekhez, hanem sok esetben élen is járjon a megvalósításban. Ez a kettősség – hagyomány és fejlődés – az, ami a jubileumi megemlékezést hitelessé és előremutatóvá teszi.

A Váci Fegyház és Börtön a XXI. században is a fejlődés élén jár: az intézet részt vett számos korszerű, országos jelentőségű innováció megvalósításában. A telemedicina, a SAFE és a KIOSZK rendszer csak néhány azok közül a kiemelt jelentőségű projektek közül, melyek tesztelésében az intézet személyi állománya részt vett. Ez egyrészt elismerés, hiszen az országos vezetők ilyen jelentőségű feladatok meghatározásával bizalmukat is kifejezik a végrehajtók irányába. Emellett azt is jelzi, hogy a jövő Vácon nem elvont fogalom, hanem napi gyakorlat, a személyi állomány nyitott és hajtja a szakmai kíváncsiság – a kihívások elé menni, az új megoldásokat befogadni, a szakmát előrevinni. Ez a valódi hivatástudat, amely már 170 éve ott él a váci falak között.

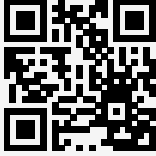
Az értékek megőrzése és a méltó megemlékezés szellemében a Váci Fegyház és Börtönben egy konferencia is megrendezésre került 2025. július 17. napján, az évforduló alkalmából. A rendezvényen előadást tartott az intézet parancsnoka, Nagy József bv. alezredes, Bank Barbara történész, egyetemi adjunktus (PPKE BTK, Jelentörténeti Tanszék), Cservenák Péter helytörténész, valamint Várkonyi Zsolt Kristóf, a Budapesti Börtönmúzeum projektvezetője. A Budapesti Börtönmúzeum támogatásával időszakos kiállítás valósult meg a Duna-Mix Kft. közösségi helyiségében, illetve a „Doberdó” körletrészen. A konferencia vendégei így megismerhették az intézet színes múltját és 170 éves örökségét, mely máig meghatározó a robosztus falak között.

Zárszó

A „170 év a büntetés-végrehajtás szolgálatában” nem csupán egy kerek évforduló, hanem üzenet és küldetés is egyben. A múlt emlékezete, az emberség ereje és a hivatásban megélt szakmaiság mind részei annak az örökségnek, amelyet a jelen dolgozói visznek tovább – nap mint nap csendben, elhivatottan.

A Váci Fegyház és Börtön története nemcsak egy intézeté, hanem azoké az embereké is, akik a magyar állam szolgálatában életpályát építettek, küldetést vállaltak. A büntetés-végrehajtás – mint rendvédelmi szerv – nem csupán törvények és szabályok mentén működik, hanem értékrend, hivatástudat és a haza iránti elkötelezettség alapján is. A hazaszeretet nem mindig látványos, de ott van minden szolgálatban eltöltött órában és minden döntésben, amely az emberi méltóság megőrzését, a társadalom biztonságát vagy a közösség javát szolgálja.

A Váci Fegyház és Börtön 170 éves története ennek a csendes, kitartó, értékalapú szolgálatnak az élő példája. Egy olyan hagyományé, amely ma is formál, alakít és – ha hűek maradunk hozzá – a jövőt is biztos kézzel vezeti tovább.

A QR-kód beolvasásával megtekinthető a Váci Fegyház és Börtön 170. évfordulója alkalmából rendezett konferenciáról készült videós összefoglaló.

Felhasznált irodalom

- Csillagh László – Tauffer Emil (1868): Hivatalos jelentés az országos fegyintézetekről az 1867-ik évben. Igazságügyi Ministerium, Buda
- Karcsu Antal Arzén (1888): Vác város története. Kilenczedik kötet
- Kollár Roland – Zatykó Anikó (2018): A Váci Fegyház és Börtön múltja és jelene. Börtönügyi Szemle, 37. évfolyam, 2018/3. szám
- Váci Priarista Gimnázium, Iskolánk története. Online: <https://vac.piarista.hu/iskolank-tortenete> (Letöltés ideje: 2025. augusztus 08.)